

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI

SAMARQAND VILOYAT XALQ TA’LIMI XODIMLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH HUDUDIY
MARKAZI

Tabiatshunoslik darslarini tashkil etishda ko‘rgazmalilikdan foydalanishning ahamiyati

Samarqand-2019

Tolipova Tursuntosh Karshiyevna. Tabiatshunoslik darslarini tashkil etishda
ko'rgazmalilikdan foydalanishning ahamiyati

Samarqand 2019. 36 bet.

Taqrizchilar: M.Nuriddinova-p.f.n.,

G.Ergasheva -XTXQTMOHM o'qituvchisi

*Samarqand VXTXQTMOHM ilmiy kengashining 2019-yil 28-iyunda bo'lib
o'tgan yig'ilishida muhokama etilgan va 3-sonli qarori bilan nashr etishga
ruxsat berilgan.*

Kirish

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni hamda “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” talablari asosida ta'limning maqsadi, vazifalari, mazmuni, shakli, vositalari birinchi darajali ehtiyojga aylandi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan “Uzluksiz ta'lim tizimida davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida”gi 1998- yil 5- yanvar qarori chiqdi va ushbu qaroiga binoan “Davlat ta'lim standarti to‘g‘risidagi Nizom” tasdiqlandi. Unda boshlang‘ich ta'lim 4 yillik deb qabul qilindi va 1-2- sinflarda “Atrofimizdagi olam” va 3-4- sinflarda “Tabiatshunoslik” fanlarining o‘qitilishi ko‘rsatib o‘tildi. Respublikamiz miqyosida ushbu hujjatlarga muvofiq va “Davlat ta'lim standarti to‘g‘risidagi Nizom”ga amal qilingan holda ta'lim jarayoni olib borilmoqda.

Tabiatshunoslikni o‘qitish metodikasi tabiatshunoslikni o‘qitishda bolalarni har tomonlama tarbiyalashning mazmuni va metodlarini ochib beravchi pedagogik fandır. U pedagogikada ishlangan tadqiqotlarga asoslanadi va o‘z predmetini o‘qitish mazmuni hamda xususiyatlarini hisobga olgan holda uning metodlaridan foydalanadi.

O‘quvchilarga tabiatni o‘rgatib borish bilan o‘qituvchi ularni ta'limni davom ettirish va amaliy faoliyat uchun zarur bo‘lgan bilimni o‘quv va ko‘nikmalar bilan qurollantiribgina qolmay, dunyoqarashi, irodasi, xarakterini ham shakllantiradi, aqliy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shunga ko‘ra tabiatshunoslikni o‘qitishning shakl va metodlarini ishlab chiqadi.

O‘qitish jarayoni o‘zaro bog‘liq bo‘gan qismlarni: predmet mazmunini, o‘qituvchi va o‘quvchilar faoliyatini, fanni o‘qitishni va ko‘nikmalarni egallab olishni o‘z ichiga oladi. Tabiatshunoslikni o‘qitish metodikasining vazifalari qatoriga o‘quv fani sifatida tabiatshunoslik mazmunini aniqlash, o‘qitishning metod va uslublarini tadqiq etish, zarur o‘quv jihozlarini tayyorlash kiradi. Tabiatshunoslikni o‘qitish metodikasi faqat o‘qitish

jarayonini ta'riflash va tushuntirish bilan cheklanib qolmay, balki qoidalarni ham ishlab chiqadi, o'qituvchi ularga asoslanib, shu fan bo'yicha bolalarni muvaffaqiyatli ravishda o'qitishi mumkin.

Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi o'qituvchining tayyorlanishidan tortib, to o'quv materialini o'zlashtirish natijalarini, jumladan, sinfdagi, uydagi, sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni hisobga olishgacha barcha o'qitish jarayonlarini o'z ichiga oladi. O'qitish amaliyotini har tomonlama o'rgatish va natijalarni keyin ijodiy umumlashtirish asosida o'qitishning muayyan qonuniyatlari belgilanadi hamda uni yanada yaxshilash bo'yicha tadbirlar ishlab chiqiladi. Chunonchi, o'rganilayotgan narsalarni (o'simlik va hayvonlarni) bevosita qabul qilish (bu to'g'ri tasavvur hosil bo'lishini ta'minlaydi) qonuniyati asosida predmetli o'qitishni qo'llash bo'yicha aniq tadbirlar ishlab chiqiladi.

TABIATSHUNOSLIKNI O`QITISH METODLARI

Ta'lim-tarbiya jarayoni o'qituvchining o'rgatuvchilik faoliyati bilan o'quvchilarning o'qish faoliyatining uyg'unlashishidir. O'qitish metodi deganda o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro bog'langan faoliyati tushuniladi, bu jarayonda o'quvchilar tomonidan bilim, uquv va ko'nikmalar o'zlashtiriladi, ularning idrok qilish qobiliyatlari rivojlanadi, dunyoqarashi shakllanadi. o'qitish metodlari to'g'risidagi masala - tabiatshunoslikni o'qitish metodikasidagi eng muhim masalalardan biridir: u tabiatshunoslik tasavvurlari hamda tushunchalarini to'g'ri shakllantirish, sifatli ta'lim va tarbiya natijalariga erishish uchun qanday o'qitish kerak degan savolga javob berishga imkon beradi. Tabiatshunoslikni o'qitish metodlari uchta asosiy guruhga bo'linadi:

Og'zaki metodlar - o'qituvchining materialni og'zaki bayon qilishi, suhbat, kitob bilan ishlash;

Ko'rgazmali metodlar - namoyish qilish - (ko'rsatish), mustaqil kuzatishlar, ekskursiyalar;

Amaliy metodlar - og'zaki va yozma mashqlar, grafik (chizma) va laboratoriya ishlari.

TABIATSHUNOSLIKNI O`QITISHNING KO`RGAZMALI METODLARI

Tasviriy ko`rgazmali qurollarni ko`rsatish asosidagi suhbat. Tabiatshunoslik darslarida ko`pincha suratlardan foydalaniladi. Masalan, “Dashtlar tabiati” mavzusini (4- sinf) o`rganishda o`qituvchi doskaga “Bahorda dasht” nomli suratni iladi va mavzu bo`yicha suhbat o`tkazadi: o`quvchilar suratda nimalar ta-virlangan? Suratda qanday o`simliklarni ko`ryapsiz? (qum qiyoyi, lola, gulsapsar, saksovul). Nima uchun dashtda o`simliklar kam? Nima uchun dashtda baland daraxtlar yo`q? Suratda tasvirlangan hayvonlarni sanab bering (burgut, ilon, kabcat, dasht qarg`asi, o`q ilon, qum quyoni, chipor yashurka). Bu jonzotlar nimalar bilan oziqlanadilar? kabi savollarga javob berishlari kerak.

Yordamchi savollar bo`yicha suratni tahlil qilib, o`quvchilar yangi ma'lumot oladilar, chunki o`qituvchi o`quvchilarning javoblarini to`ldiradi, tushuntiradi va aniqlaydi.

**O`qilgan darslik mavzusi (maqolasi) asosida suhbat.** Suhbatning maqsadi u yoki bu tabiat hodisasini bolalar tomonidan to`g`ri tushunilganligini aniqlash, mavzuni o`qishdan olingan yangi bilimlarni mustahkamlash va tizimlashtirishdir.

1- sinfda matn o`qilgach qisqa suhbat o`tkaziladi, unda bolalarga o`qilgan matn mazmunini qanday tushunganliklarini aniqlashga yordam beruvchi 2-3 ta savol beriladi. Keyin matn abzaslar yoki mantiqan tugallangan qismlar bo`yicha o`qiladi va o`qilganlarning mazmuni aniqlanadi. Shundan keyin o`quvchilarga o`qilgan qismda qancha jumla bo`lsa, o`shancha savol beriladi. Matn albatta o`qituvchi tomonidan sharhlanadi, dars hikoya qilib berish, ko`rgazmali qurollar, o`qitishning texnika vositalarini namoyish etish bilan birga olib boriladi. Suhbat o`quvchilarning bilimlarni o`zlashtirish darajasini aniqlash bilan tugallanadi.

Tabiatshunoslikni o`qitishning og`zaki metodlari ta'lim jarayonida o`qituvchi oldida turgan umumta'lim va tarbiyaviy vazifalarni amalga oshiradi.

**Ko`rgazmalilikning tasviriy vositalari,** jadval va rasmlar o`quvchilarga o`rganilayotgan obyektlarning tuzilishi, shakli, rangi, ularning tabiiy o`rab olgan muhiti, hayot tarzi kabilar to`g`risida tasavvurlar beradi.

Boshlang`ich sinflarda jismlar, narsalar, hodisalarga oid tasavvurlarni vujudga keltirish uchun natural va tasviriy ko`r-gazmalilikdan keng

foydalanilsa, yuqori sinflarda tasviriy va simvolik (timsol) ko'rgazmalardan foydalaniladi, chunki bola rivoj-lanishining dastlabki bosqichlarida mavhum materialni faqat aniq ko'rsatmali material orqali o'zlashtirishga qobiliyatli bo'ladi. o'quv kino va diafilmlarni ko'rsatish ham ta'limning Ko'rgazmalilik usuliga kiradi. Bolalar filmni ko'rish orqali filmda ko'tarilgan savollarga javob topishlari lozim.

Sayohat ham ko'rgazmali usullarni tashkil qiladi. Sayohat o'qituvchi tomonidan puxta o'ylanib, yaxshi tayyorlansa va uyushtirilsa samarali natija beradi. Sayohatdan olingan taassuroflarni kuzatish natijalarini umumlashtirish juda muhim.

Tabiiy jismlar bilan ishlash metodikasi. Tabiatshunoslikni o'qitish uchun, ayniqsa, tabiiy jismlar kerak, chunki ular o'quvchilarda tabiiy jismlarni bevosita ko'rish asosida tasavvur va tushunchalar hosil qilishga imkon beradi (har bir o'quvchi tabiiy material bilan mustaqil ishlay olishi uchun uni yetarli miqdorda - o'quvchilar soniga qarab to'plash kerak).

Qabul qilish uchun teri sezgisi, hid bilish, maza sezishni talab qilmaydigan yirik jismlarni o'qituvchi uzoqdan turib namoyish etadi. Yirik o'simliklar, masalan, makkajo'xori, pomidor, poliz ekinlari (o'simlik baig, ildiz, mevalari bilan) yoki hayvonlar, parrandalar (mushuk, qush va boshqalar) shunday ko'rsatilishi mumkin.

Suratlar bilan ishlash metodikasi. Tabiatshunoslikni o'qitishda o'qituvchi o'quvchilarga ular hali ko'rmagan ko'pgina obyekt va hodisalar to'g'riisda ma'lumotlar beradi. Biroq eng jozibali va qiziqarli hikoya ham, agar u yaxshi surat ko'rsatilmasa, yetarli, to'liq va yorqin tasavvurlar bera olmaydi. Faqat suratlarni diqqat bilan ko'rib chiqish orqali tabiiy holdagi jism bilan tanishishdagiga yaqin keladigan taassurotlarni hosil qilish mumkin.

Tabiatshunoslik darslarida ko'pincha devoriy suratlar ishlatila-diki, ular bo'yicha sinf o'quvchilarining barchasi ishtirokida ish olib boriladi. Yirik suratlar bo'lmasa, kichikroq suratlardan foydalanish mumkin, ularni har bir o'quvchiga ko'rsatish kerak. O'qituvchi qaysi turdagi surat bilan ishlamasin, uning maqsadi - suratning tabiatshunoslik mazmunini ochib berish, bolalarda tabiatshunoslik bilimlarining manbai sifatida undan foydalana olish uquvini hosil qilishdir. Bu haqda oldingi sahifalarda ham fikr yuritdik.

Darslikdagi mavzular matnini muhokama qilish jarayonida ham suratlar ko'riladi, bu o'qilganlarni yaxshiroq tushunish va eslab qolishga yordam

beradi. Shuningdek, suratlardan materialni takrorlash va mustahkamlashda keng foydalaniladi. Suratlardan foydalanib, o'quvchilar o'tilganlarni yaxshiroq hikoya qilib beradilar. Bunda ular o'qituvchining qo'shimcha tushuntirishlarini ham esga oladilar, o'zlarining shaxsiy fikr va mulohazalarini bayon qiladilar, o'quvchilarning o'quv materialini puxta va chuqur o'zlashtirishlarini ta'minlaydi.

Plan, xarita, globus bilan ishlash metodikasi

Plan, xarita va globus bilan birinchi tanishish 4-sinfдан boshlanadi. Bolalarni planni tushunish va undan foydalanishga o'rgatish uchun ularni planning asosiy elementlari bilan izchil va sistemali tanishtiruvchi tayyorgarlik mashqlarini o'tkazish kerak. Planni tushunishga tayyorlashning birinchi bosqichi-joyida orientirlash ko'nikmalarining o'zlashtirishdir, navbatdagisi joyida masofalarni o'lchash va ularni chizmada tasvirlash uslublarini o'zlashtirishdir. Buning uchun o'quvchilar kun o'rtasidagi soyani kuzatadilar, kompas bilan muomala qilishga o'rganadilar. Sinf va ochiq havoda mashq qilib, ular asosiy va oraliq yo'nalishlarni aniqlashga odatlanadilar.

Globus yer shakli, kun va tunning almashinishi, yil fasllari, issiqlik mintaqalari to'g'risidagi materialni tushunish uchun zarur. Xarita va globus bilan ishlashni bir-biriga uyg'unlashtirish tabiatshunoslik bo'yicha bilimlarning to'g'ri va chuqur bo'lishini ta'minlaydi. Jug'rofiy tushunchalarni shakllantirishda globusdan foydalanish ko'rgazmali tasavvurlar hosil qilishga yordam beradi. Yer sharini piyoda yoki transport vositasida aylanib o'tish uchun qancha vaqt zarurligi to'g'risidagi axborot, agar shunday sayoxatni globusda ko'rsatish bilan birga berib borilganda, yer sharining kattaligini xarakterlaydigan raqamlarga qaraganda ayniqsa ancha yaqqolroq bo'ladi.

Globus-Yerning kichraytirilgan shakli” mavzusini ko‘rgazmali qurollar asosida tashkil etish

Yer shari va uning ichki tuzilishi Yer sharining diametri – 12 800 km. Ekvatorning uzunligi, ya’ni Yer shari belbog‘ining uzunligi 40 000 km ga teng.

Yer shari ichini uch qismga ajratish mumkin (13-rasm).

1-qism – Yer sharining yadrosi, ya’ni o‘zagi. U temir, nikel va boshqa moddalardan tashkil topgan. Yadroning markazida harorat +5 000°C atrofida bo‘ladi.

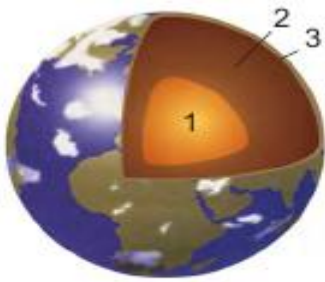
2-qism – Yer sharining mantiyasi. Mantiya so‘zi ko‘rpa degan ma’noni bildiradi. Yerning mantiyasi magniy, temir va boshqa moddalardan iborat. Undagi harorat +1000°C dan yuqori bo‘ladi.

3-qism – Yer po‘sti. U turli moddalardan tashkil topgan. Foydali qazilmalar Yer po‘sti da bo‘ladi. Tuproq va qumlar Yer po‘stining sirtida joylashgan.

Hamma jismlarning usti va osti bo‘ladi.

Lekin Yer sharining usti ham, osti ham yo‘q. Odamlar Yer yuzining qayerida turishsa ham, o‘zlarini Yer ustida turgandek his qiladilar (14-rasm).

Yer shari ning orqa tomonidagi odamlar 13-rasm.

13-rasm. Yer shari-ning ichki tuzilishi.

Yer sharining ichki tuzilishi. Yer o‘zi ga tortib turadi. Bizga nisbatan oyoqlari yuqorida, boshlari pastda bo‘ladi. Lekin ular ham Yer sharining ustida turibmiz deb o‘ylaydilar.

Yer shari ustidagi, ostidagi, yon tomonlaridagi boshqa narsalarni bir xil tarzda o‘ziga tortib turadi. Globus – Yer sharining modeli.

Odatda katta o‘lchamli narsalarni o‘rganish uchun uning modelidan foydalaniladi. Yer sharini o‘rga nishuchun globusdan foydalaniladi. Yer sharining kichraytirilgan tasviri, ya’ni modeli globus deb ataladi.

Globus so‘zi shar degan ma’noni bildiradi. Globusning kattaligi Yer sharidan bir necha million marta kichik bo‘ladi. Maktab globusining kattaligi futbol Globus:

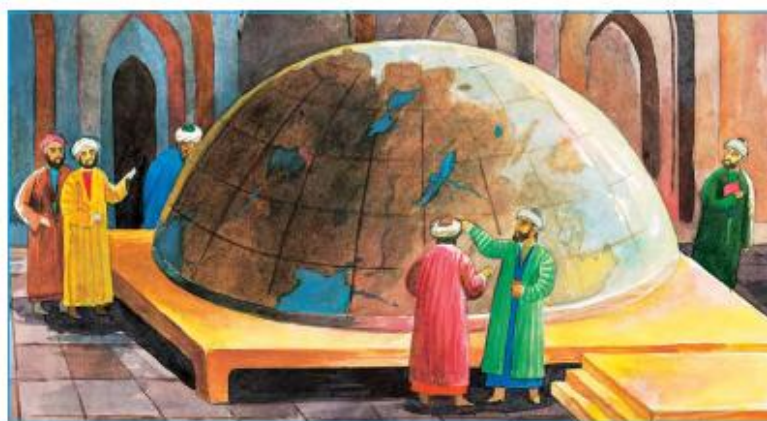
1 – aylanish o‘qi; 2 – ekvator. to‘pidek bo‘ladi (15-rasm).

15-rasm. Globus:
1 – aylanish o‘qi;
2 – ekvator.

Globus markazidan oʻtkazilgan oʻq aylanish oʻqi deyiladi. Aylanish oʻqi chiqib turgan joylar Yer sharining shi moliy va janubiy qutblariga toʻgʻri keladi. Globus-ning qoq oʻrtasidan, yaʼni shimoliy va janubiy qutblardan bir xil uzoqlikda oʻtka zilgan aylana ekvator chizigʻi deyiladi. Globusda Yer yuzidagi togʻlar, tekisliklar, suv havzalari turli ranglarda tasvirlanadi.

Globus yordamida Yer yuzi sirtining tuzilishi va tabiatini oʻrganish mumkin. Dastlabki globuslardan birini buyuk alloma Abu Rayhon Beruniy (973–1048) yaratgan. Yarimshar shaklidagi bu globusning diametri 5 m ga teng boʻlgan

(16-rasm).

16-rasm. Beruniy yaratgan globus.

Tayanch soʻzlar: yadro, mantiya, Yer poʻsti, globus, shimoliy qutb, janubiy qutb, ekvator.

1. Yerning diametri va ekvatorining uzunligi qancha?
2. Yer sharining ichki tuzilishini tushuntirib bering.
3. Yer yadrosida harorat qancha?
4. Globus nima, qanday maqsadda foydalaniladi?
5. Beruniy globusi haqida nimalarni bilasiz?

Globusdan aylanish oʻqini, shimoliy va janubiy qutblarni hamda ekvatorni koʻrsatib bering va daftaringizga chizing

KUN VA TUN. YIL FASLLARI

Kun va tunning almashinishi Biz «Quyosh chiqdi», «Quyosh botdi» deymiz. Aslida Quyosh bir joyda turadi, Yer shari esa aylanadi.

Yer sharining o‘z aylanish o‘qi atrofida to‘liq bir marta aylanib chiqishiga ketadigan vaqt sutka deb ataladi.

Yer sharining Quyosh yoritib turgan tomoni kun, orqa tomoni tun bo‘ladi. Yerning o‘z o‘qi atrofida aylanishi tufayli Yer yuzida kun va tun almashinadi

(17-rasm).

17-rasm. Kun va tunning almashinishi.

Yer sharining o‘z o‘qi atrofida aylanishidan kun va tun almashinadi.

1. Globus va elektr lampani bir-biridan 1 m uzoqlikka qo‘ying. Lampani yoqing. Globusning lampaga qaragan yarmisi yoritilgan, orqasi esa yoritilmagan holatda bo‘ladi. Yoritilgan qismi kun, yoritilmagan qismi tun bo‘ladi.

17-rasm. Kun va tunning almashinishi. Quyosh nurlari

2. Globusni asta-sekin aylantiring. Globusning yoritilgan va yoritilmagan sirtlari almashinadi. Bajarilgan amaliy ishdan xulosa chiqaring.

Ma’lumki, boshlang‘ich sinflarda «Atrofimizdagi olam» (1-2-sinflarda) va «Tabiatshunoslik» (3-4-sinflarda) fanlari o‘qitiladi. «Tabiatshunoslik» fani «Atrofimizdagi olam» fanining davomi bo‘lib, o‘zining mazmuni va metodlari bilan o‘quvchilarni har tomonlama tarbiyalash imkoniyatlariga ega.

«Tabiatshunoslik» fani yosh avlodni tabiatga to'g'ri munosabatda bo'lishga o'rgatadi: unga nisbatan muhabbatni tarbiyalaydi, tabiat chiroyini idrok etish uni qo'riqlash, asrash, in'omlaridan oqilona foydalanish, ana shu boyliklarni o'z qo'llari bilan yaratish va ko'paytirishga chorlaydi.

Bolalarning atrofimizdagi olamni muntazam o'rganib borishlariga asoslanib, kichik yoshdagi o'quvchilarda tabiat to'g'risida, o'z joyi va barcha mamlakatlarning tabiiy boyliklari to'g'risida bir butun tasavvurni shakllantirish kerak. O'quvchilar Vatanimizning tabiiy boyliklaridan odamlar o'zlarining mehnat faoliyatlarida qanday foydalanayotganliklari bilan tanishishlari lozim. Bunda bolalarga odamlar mehnati tabiat atrof bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rsatish g'oyat muhimdir.

Shu talablarga ko'ra kichik yoshdagi o'quvchilarga:

— o'zaro bog'liqligi ochib berilgan jonli va jonsiz tabiat to'g'risida aniq bilimlar berish;

— odam organizmi va uning salomatligini saqlash to'g'risida ma'lumotlar berish;

— ularni tabiatda kuzatishlar o'tkazish uquvi va ko'nikmalari bilan qurollantirish;

— tabiatdan oqilona foydalanish va uning boyliklarini ko'paytirishga qaratilgan insonning mehnat faoliyati bilan tanishtirish;

— jonajon tabiatga muhabbat, uni muhofaza qilishga intilishni tarbiyalash kerak.

Umumta'lim va hunar maktablarini isloh qilishning asosi yo'nalishlariga muvofiq tabiatshunoslik dasturiga kiritilgan o'zgarishlar, ko'rsatilgan vazifalar, tabiatshunoslik kursid o'quvchilarning ekologiya, mehnat va gigiyena tarbiyasiga e'tibor yanada kuchaytirishni, «har bir o'quvchining gigiyena va meditsin sohalarida minimum bilimni egallash, yoshligidan o'z organizmir

bilishi, uni tartibli saqlay olishi» uchun sharoitlar yaratilish nazarda tutadi. Tabiatshunoslikni o'qitish jarayonida dunyoni ilmiy tushunish asoslarini shakllantirish uchun tabiatga muruwatli munosabatni, vatanparvarlikni va go'zallikni tushunishni tarbiya lash kerak.

Zamonaviy pedagogika ta'lim va tarbiyaga, tarbiyalovchi ta'lim deb atalmish yagona jarayonning ikki tomoni deb qaraydi:

Ta'limning tarbiyalovchilik xarakteri uning mazmuni bila belgilanadi. Shuning uchun ham tabiatshunoslikni o'qitish o'qituvchiga o'quvchilar tafakkurini, ularning ijodiy va bilis faolligini rivojlantirish uchun boy material beradi. Tabiatshunosli bo'yicha barcha mavzular kompleks tarbiya masalalarini aks ettiradi. O'quvchilarga bilimni bayon qilish metodlari ham tarbiyavi ahamiyatga ega, o'quvchilarning barcha faoliyatlari bilimlar o'zlashtirish jarayoni bilan bog'liqdir.

Shu munosabat bilan tabiatshunoslikni o'qitish o'qituvchiluchun tarbiyaviy ishlarda katta imkoniyatlar beradi. Tabiatshunoslikni o'qitishda og'zaki, ko'rgazmali, amaliy va boshq metodlardan foydalaniladi. Bolalarning ijodiy faolliigi, individus qobiliyatlarini ochishga qaratilgan metodlar tobora ko'proq qo'llanilmoqda.

Tabiatshunoslik bo'yicha mashg'ulotlami sinfdan va maktabda:

tashqari tadbirlar: ochiq havodagi o'yinlar, o'lkashunosli ekskursiyalari, yurishlar bilan chambarchas bog'lamoq zarur.

Bularning hammasi o'qituvchiga tabiatshunoslik bo'yich o'quvchilar bilan shug'ullana borib, ularni faqat yaxshi bilin olishgagina emas, balki ular shaxsini shakllanishiga ta'sir ko'rsatishga ham imkon beradi. Boshlang'ich sinflarda tabiatshunoslikni o'qitishning maqsadi botanika, zoologiya, anatomiya

fiziologiya, gigiyena, geografiya fanlarining elementar asoslarin berishdir.

Tabiatshunoslik darslari mehnat tarbiyasi maktabi hamdir. Ani misollarda o'quvchilarni odam mehnati — uning jismoniy ma'naviy sihatligining manbai ekanligiga ishontirib, o'qituvchi mehnatga muhabbatni, astoyidil mehnat qilish istagini, mehnat ahliga hurmatni tarbiyalaydi. Bu 1- sinfda «Maktab xodimlari

mehnatiga hurmat», «Maktaboldi maydonidagi ishlarga qatnashish», «Ishlab chiqarishda band odamlarning kasblari»; 2- sinfda «Kun tartibidagi mehnatning turlari», «Xona o'simliklarini parvarish qilish», «Qurilish,sanoat korxonalarida ishlovchi odamlarning kasblari», «Mavsumlar bo'yicha maktaboldi maydonidagi ishlar»; 3- sinfda «Tabiatdan foydalanish va uni muhofaza qilish bo'yicha odamlar mehnati», «Mehnat va dam olish rejimi (tartibi)», «Dalada, bog'da, polizda odamlar mehnati», «Maktaboldi maydonida odamlar mehnati», «Foydali qazilmalami olish»; 4- sinfda «Cho'llarda, dashtlarda, o'rmonda, tog'larda, tundrada odamlar mehnati», «Yer osti boyliklari, suv, havo, o'simliklar, hayvonlar muhofazasi bo'yicha odamlar

mehnati» mavzularidir. Mehnat mavzusi o'quvchilarning kompleks tarbiyasida katta o'rin egallaydi.

Darsning texnologik xaritasi

Mavzuga oid tayanch tushunchalar: Quyosh sistemasi, sayyora, orbita, Merkuriy, Venera, Mars, Yupiter,Saturn, Uran, Neptun.

Soatlar soni: 1 soat

Mavzuning qisqacha ta'rifi: Quyosh sistemasidagi yirik osmon jismlari

sayyoralar deb ataladi.

O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi:

Metodlar: Suhbat, Munozara, Aqliy hujum, Tushuntirish, Sayohat, Klaster, Muammo

Shakl: Jamoaviy, guruhlar bilan ishlash

Jihozi: Mavzuga oid rasmlar, rag'bat kartochkalari AKT dan foydalanish, guruhlar uchun yorliqlar.

Nazorat: o'quvchilarning darsdagi faolligini hisobga olib boorish maqsadida ularga rag'bat kartochkalari tarqatib boriladi.

Baholash: O'quvchilarni dars davomida to'plagan rag'bat kartochkalariga asoslanib reyting ballari e'lon qilinadi.

Darsning maqsad va vazifalari

Maqsadlar:

Ta'limiy maqsad: O'quvchilarga Quyosh sistemasi, osmon jismlari, sayyoralar va ularning harakati haqida tushuncha berish.

Tarbiyaviy maqsad: O'quvchilarda koinotga bo'lgan mehr-muhabbatni oshirish, ularda ekologik tarbiya va madaniyatni shakllantirish. Tabiat in'omlarini ko'z qorachig'idek avaylab asrashga o'rgatish.

Rivojlantiruvchi maqsad: Ekologik dunyoqarashni rivojlantirilgan holda ekologik savodxonlikka erishish, mustaqil va tez fikrlashga o'rgatish.

Kutilayotgan natija:

Dars yakunida o'quvchilar Quyosh sistemasi haqida tushunchaga ega bo'ladi. Merkuriy, Venera, Mars, Yupiter, Saturn, Uran, Neptun haqida tushunchaga ega bo'ladilar va bu sayyoralarda haoyt yo'qligi haqida tushunchaga ega bo'ladilar

Dars jarayoni va texnologiyasi

<i>Ishning nomi</i>	<i>Bajarilgan ish mazmuni</i>	<i>Metod</i>	<i>Vaqt</i>
I bosqich Tashkiliy qism	1. O'quvchilar bilan salomlashish, o'quvchilar davomatini aniqlash. Sinfning darsga tayyorligini	Suhbat	2 daqiqa

	kuzatish		
	2. Dars davomida rioya qilish lozim bo'lgan qoidalar belgilanadi. O'quvchilarni guruhlariga bo'lib, guruh shiorlari ishlab chiqiladi.	Munozara	2 daqiqa
II bosqich			
O'tilgan mavzuni so'rash va mustahkamlash	1. O'tgan darsda o'tilgan "Yulduzlar" mavzusi asosida guruhlar bilan savol-javob o'tkaziladi.	Aqliy hujum	3 daqiqa
	2. Har bir guruh o'z nomi haqida ma'lumot beradi.	Sinkveyn	4 daqiqa
	3. Dam olish daqiqasi		1 daqiqa
III bosqich Yangi mavzu bayoni	1. Quyosh sistemasiga sayohat qilinadi.	Sayohat	2 daqida
	2. Quyosh sistemasi mavzusi o'qib tushuntiriladi	Tushuntirish	8 daqida
	3. O'quvchilar bilan birgalikda sayyoralarga sayohat qilinadi Har bir sayyora slydlar yordamida ma'lumot beriladi	Sayohat	14 daqida
IV bosqich Yangi mavzuni mustahkamlash	1. Klaster usuli yordamida mustahkamlanadi (har bir guruhga ikkita sayyora nomi yozilgan plakat beriladi. O'quvchilar sayyoralar haqida bilgan ma'lumotlar yozadilar.	Klaster	5 daqiqa
	2. Sayyoralarda hayot bormi? Mavzusida suhbat	Muammo	1 daqiqa
V bosqich	O'quvchilarning dars	Guruhlar	1 daqiqa

Baholash	davomida baholanadi	ishtiroki	ishini yakunlash	
VI bosqich Uyga vazifa	Quyosh sistemasini, Sayyoralar mavzusini o'qib kelish. Quyosh sistemasidagi har bir sayyorani chizish va ularning nomlarini yozish. Tayanch so'zlarni yod olish.		Tushuntirish	1 daqiqa

I bosqich. Darsning borishi.

Tashkiliy qism: O'quvchilar bilan Salomlashildi. Sinfning darsga tayyorligi kuzatiladi. Ma'naviyat daqiqasi o'tkaziladi.

O'qituvchi: - Bolajonlar hozir qaysi dars ekanligini ushbu topishmoqli she'rdan bilib olamiz.

U bizning onamizdir,

Asramoq burchimizdir.

Undan biz o'rganamiz.

Atrofdagi olamni.

Quyosh, oy, yulduzlarni,

Kun va tun almashishi,

To'rt fasl quvlashishi.

Jonli, jonsiz jismni.

Uyda g'amxo'r bo'lishni

Aytingchi, mening fikrim,

Qaysi fanda mujassam?

O'quvchilar: «Tabiatshunoslik»!

O'qituvchi: O'quvchilarni guruhlarga bo'lib oladi.

Guruhlash usuli: Sinf xonasi 4 ta guruh uchun moslashtiriladi. O'quvchilar o'z mavzulariga mos «yorliq» larni taqib, o'z joylariga o'tiradilar.

Guruhlar o'z nomlari va shiorlarini aytib, sardorlari bilan tanishtiriladi.

1-guruh: «Ona zamin», shiori: «Tabiat – yerimiz, asramoq burchimiz»

Ona Zamin

2-guruh: «Obi-hayot», shiori: «Suv bor joyda bordir hayot. Uni teja, qil ehtiyot»

Obi – Hayot

3-guruh: «Quyosh», shiori: «Har doim bo'lsin quyosh!»

Quyosh

4-guruh: «Yulduzcha», shiori: «Biz kichik yulduzchalar, Bilimga shay g'unchalar»

Yulduzcha

O'qituvchi guruh amal qilishi kerak bo'lgan «*Oltin qoidalar*» bilan tanishtiriladi:

1. Intizom;
2. O'zaro hurmat;
3. Faollik;
4. Vaqtga rioya qilish;
5. O'zgalar fikrini takrorlamaslik;
6. O'ng qo'l qoidasi;
7. To'g'ri javob uchun rag'bat.

II bosqich. 1. O'tilgan mavzuni so'rash va mustahkamlash. Yulduzlar mavzusi asosida guruhlar bilan savol-javob o'tkaziladi.

1. Ona –Zamin guruhi

Yulduz nima?

2. Obi – Hayot guruhi

Yulduzlar bir-biridan qanday farq qiladi?

3. Quyosh guruhi

Nimaga Quyoshni “Eng yaqin yulduz” deb ataydi?

4. Yulduzcha guruhi

Quyosh diametri Yernikidan necha marta katta?

Har bir savolga to'g'ri javob bergan guruh rag'batlantiriladi.

2. O'qituvchi: Bolalar hozir biz siz bilan Sinkveyn texnologiyasi asosida o'tilgan mavzuni mustahkamlaymiz?

O'qituvchi Sinkveyn texnologiyasi haqida o'quvchilarga tushuncha beradi.

“Sinkveyn” fransuz tilida “Besh qator” deb ataladi. (Sinkveyn) ma'lumotlarni bir butunga keltirishga yordam beradigan oq she'rdir.

O'qituvchi: O'quvchilarga Sinkveyn yozish qoidasi tushuntiriladi.

1. Mavzu ot tanlanadi
2. Mavzuni ikkita sifat bilan ifodalash
3. Harakatni ifodalash uchta fe'l qatnashadi.
4. Mavzuga munosabat his-hayajon bilan ifodalanadigan 4 ta so'z

5. Sinonim soʻz

Oʻqituvchi har bir guruhga tabiatga oid soʻz tarqatadi.

1. Ona Zamin guruhi

1. Yer,
2. Unumdor, serhosil
3. yer aylanadi, hosil beradi, oʻsimliklar oʻsadi
4. Yer onamiz kabi mehribon!
5. Tuproq

2. Obi Hayot guruhi

1. Suv
2. Rangsiz, chuchuk
3. Suv ichiladi, sugʻoriladi, oqadi
4. Ichimlik suvidan oqilona foydalanaylik
5. Obi-hayot

3. Quyosh guruhi

1. Quyosh
2. Issiq, olovrang
3. Quyosh chiqadi, nur sochadi, isitadi
4. “Har doim boʻlsin Quyosh”!
5. Oftob

4. Yulduzcha guruhi

1. Yulduz
2. Qirrali, chorogʻon
3. Porlaydi, nur sochadi, yuradi
4. “Zuxro yulduzi qanday chiroyli”

5. Jism

Guruhlar ishi rag'batlantiriladi.

3. Dam olish daqiqasi o'tkaziladi.

O'qituvchi o'quvchilar bilan Raketa Quyoshga olti oyda yetadi. Yer va Quyosh orasidagi masofa 150 million kilometrni tashkil etishi haqida suhbatlashadi.

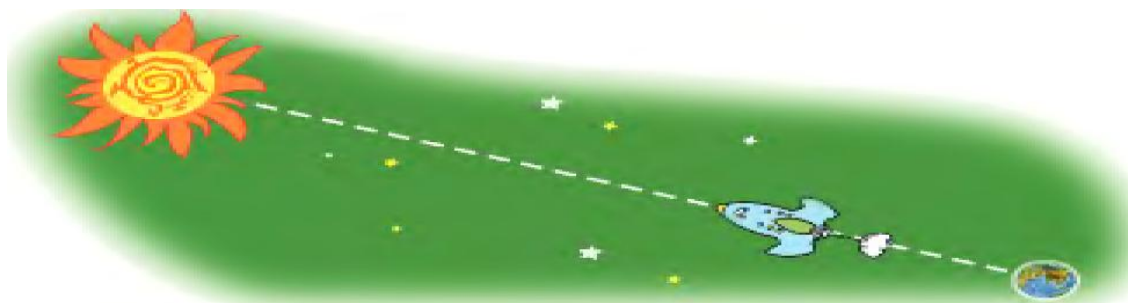
III bosqich. *Yangi mavzu bayoni*

O'qituvchi: Bolalar darsimiz noan'anviy bo'lib, darsimizda Quyosh sistemasiga sayohat qilamiz.

O'qituvchi o'quvchilarni uchishga tayyorlaydi.

O'quvchilar hayollarida tasmalrini bog'lab sanay boshlaydilar

5, 4, 3, 2, 1... Keldik Ekran orqali raketa parvozi so'ng uzoqdan "Quyosh sistemasini" sayyorasi ko'rinadi.

O'qituvchi: O'quvchilarga Quyosh sistemasini haqida to'liq ma'lumot beradi. Quyosh atrofida sayyoralar, kametalar, meteorlar va boshqa osmon jismlari aylanib yuradi.

Quyosh va uning atrofida aylanib yuruvchi barcha osmon jismlari birgalikda Quyosh sistemasini tashkil etadi.

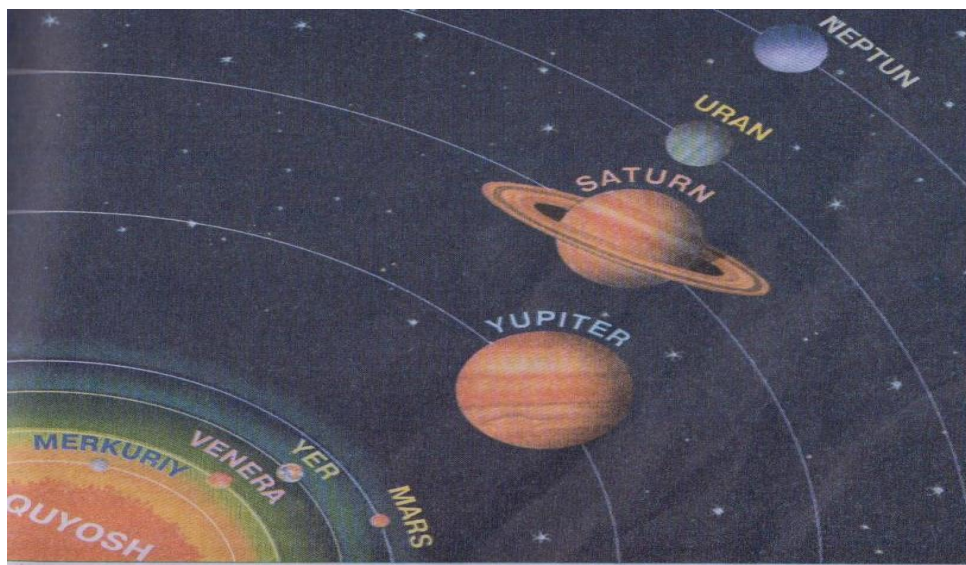
Tunlari ba'zida xira "Yulduz"ning boshqa yulduzlar orasida siljiyotganini ya'ni sayr qilib yurganini payqash mumkin. Bunday osmon jismi aslida yulduz emas balki sayyoradir.

Quyosh sistemasidagi yirik osmon jismlari sayyoralar deb ataladi.

Sayyoralar o'zidan nur chiqarmaydi. Biz sayyoralardan qaytayotgan Quyosh nurlarini ko'ramiz xalos.

Quyosh atrofida 8 ta sayyora aylanib yuradi: ular quyidagicha nomlanadi: Merkuriy, Venera, Mars, Yupiter, Saturn, Uran, Neptun.

Har bir sayyora o'z orbitasiga ega. Sayyora orbitasi, va Quyosh atrofida sayyoraning harakat yo'li, har bir sayyoraning orbitasi 6-rasmda aylana chiziqlar bilan ko'rsatilgan.

Rasm. Quyosh sistemasidagi sayyoralar

O'qituvchi: Bolajonlar Quyosh atrofida nechta sayyora aylanib yuradi?

O'quvchilar: 8 ta

O'qituvchi: Kim nomlarini sanab beradi?

O'quvchilar: Merkuriy, Venera, Yer, Mars, Yupiter, Saturn, Uran, Neptun

O'qituvchi: To'g'ri bolajonlar hozir biz Merkuriyga sayohat qilamiz. Hamma tasmlarni taqib sanasin. 5, 4, 3, 2, 1...Ketdik, Ektranda Mekuriy sayyorasi ko'rinadi.

O'qituvchi: Merkuriy haqida ma'lumot beradi.

Merkuriy

Sayyoralar katta kichikligi, Quyoshdan uzoq-yaqinligi bilan bir-biridan farq qiladi. Sayyoralarning eng kichigi Merkuriydir. Uning diametri Yernikidan deyarli uch marta kichik. Sirtida tuproq yoʻq. sirti tosh va qumliklardan iborat.

Mayda osmon jismlarini tushaverishidan sirti oʻnqir-choʻnqir boʻlib ketgan. Sayyora sirtini turli gazlar oʻran turadi. Merkuriy sirtida havo va suv yoʻq. hayotdan hech qanday belgi mavjud emas.

Merkuriy sirtida kunduzi $+350^{\circ}\text{C}$ kechasi esa -80°C atrofida boʻladi.

Oʻqituvchi: Qani bolajonlar toʻgʻri oʻtirib oling endi Veneraga uchamiz.

Sanaymiz. 5, 4, 3, 2, 1... Uzoqdan ekranda Venera sayyorasi koʻrinadi.

Venera

Venera sayyorasi Yerdan biroz kichik. Yerga yaqinroq boʻlgani uchun baʼzida erta tongdan Venera xira yulduz kabi koʻrinib turadi. Bobokalonlarimiz uni Zuhro yulduzi deb yuritganlar. Sayyora sirtida Vulqonlar otilishidan togʻlar vujudga kelgan. Venera sirti zich karbonat angidrit, azot kabi gazlar bilan qoplangan. Sayyora sirtida kunduzi harorat $+470^{\circ}\text{C}$ gacha kechasi -100°C atrofida boʻladi.

Venerada hayot yoʻq.

Oʻqituvchi: Endi bolajonlar Mars sayyorasiga uchamiz.

Oʻquvchilar: Hayolan tasmlarni bogʻlab sanaydilar. 5, 4, 3, 2, 1...ketdik.

O'qituvchi: Mars sayyorasini ekranda ko'rsatib ma'lumot beradi.

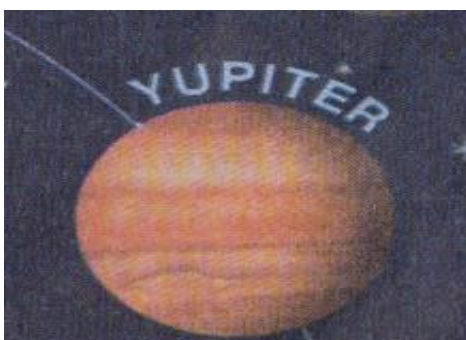
Mars

Mars diametri Yernikidan ikki marta kichik. Uning tashqi ko'rinishi qizg'ish rangda. Sayyora sirti tosh va qumliklarda iborat. Sirtida tog'lar ko'p, balandligi 2500 metrgacha bo'lgan tog'lar ham bor. Sirti karbonat angidrid, azot, argon kabi gazlar bilan qoplangan. Marsda kunduzi harorat $+20^{\circ}\text{C}$ kechasi -100°C atrofida bo'ladi. Marsda muzlagan suv parchalari topilgan lekin bu sayyorada ham hayot yo'qligi aniqlangan.

O'qituvchi: Bolajonlar zerikib qolmadingizmi endi Yupiterga sayohat qilamiz.

O'quvchilarni uchishga tayyorlaydi.

O'quvchilar birgalikda sanaydilar. 5, 4, 3, 2, 1... qani ketdik Uzoqdan Yupiter sayyorasi ko'rinadi.

Yupiter

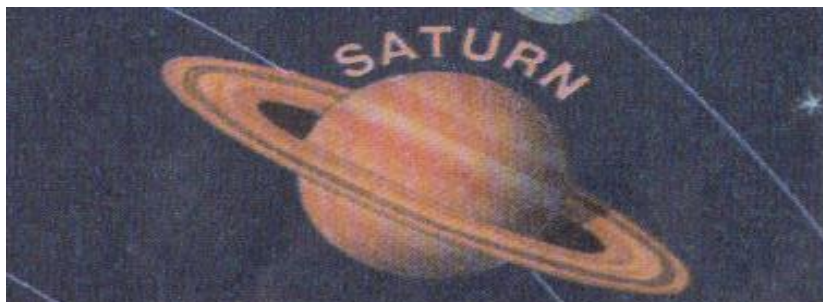
O'qituvchi: Yupiter haqida ma'lumot beradi.

Yupiter eng katta sayyora hisoblanadi. Uning diametri Yernikidan 11 marta katta. Bu sayyora ulkan bo'lsada, uning sirtida tog'lar va chuqurliklar yo'q chunki uning sirti asosan suyuq holatdadir. Sayyora sirti asosan vodorod va geliy gazlari bilan o'ralgan. Yupiter sirti kunduz kuni ham sovuq bo'lib, harorat -100°C gacha pasayadi.

O'qituvchi: Bolajonlar endi Saturn sayyorasiga sayohat qilamiz. Bolajonlar hamma tasmasini ko'zdan kechirsin, hamma uchishga tayyormi?

O'quvchilar: Ha tayyormiz deb javob berishadi va sanaydi. 5, 4, 3, 2, 1...

O'qituvchi: Ekrandagi Saturn sayyorasiga o'quvchilar diqqatini qaratib u haqida ma'lumot beradi.

Saturn

Saturn ham ulkan sayyora hisoblanadi. U Yupiterdan biroz kichikroq. Saturn halqali sayyoradir. Uning halqalari turli qattiq jismlar va changlardan iborat. Sirti suyuq holatdagi moddalardan tashkil topgan. Uni vodorod, geliy, metan kabi gazlar o'rab turadi. Sirtidagi harorat kunduzi -180°C atrofida bo'ladi.

O'qituvchi: Ana bolajonlar endigi sayohatimiz Uran sayyorasiga bo'ladi. Uran sayyorasiga uchishga hamma tayyormi?

O'quvchilar: Ha deb javob beradi va o'quvchilar sanaydi 5, 4, 3, 2, 1...

O'qituvchi: Uran sayyorasi haqida ma'lumot beradi.

Uran

Uran sayyorasi diametri Yernikidan uch marta katta. Sayyora sirti muzlagan moddalardan iborat. Sirti vodorod, geliy, metan kabi gazlar bilan qoplangan. Sayyora sirtida harorat kunduzi -210°C ni tashkil etadi.

O'qituvchi: Bolajonlar zerikib qolmadingizmi? Hozir biz oxirgi sayyora Meptun sayyorasiga sayohat qilamiz.

O'quvchilar: To'g'ri o'tirib olib sanaydilar 5, 4, 3, 2, 1... ketdik ekranda Neptun sayyorasi ko'rinadi.

O'qituvchi: Neptun sayyorasi haqida ma'lumot beradi.

Neptun

Neptun sayyorasi Uran sayyorasidan biroz katta. Sayyora sirti suyuq holatdagi moddalardan iborat. Sirtini vodorod, geliy, metan kabi gazlar o'rab turadi. Neptun sirtidagi harorat kunduzi -200° atrofida bo'ladi.

O'qituvchi: Bolajonlar sayyolarga sayohat qilib charchab qolmadingizmi? Mana endi Yerdagi maktabimizga, sinfimizga qaytamiz.

O'quvchilar: Sanaydilar 5, 4, 3, 2, 1...Qaytdik.

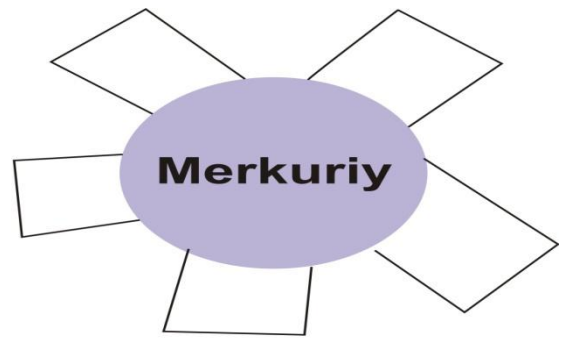
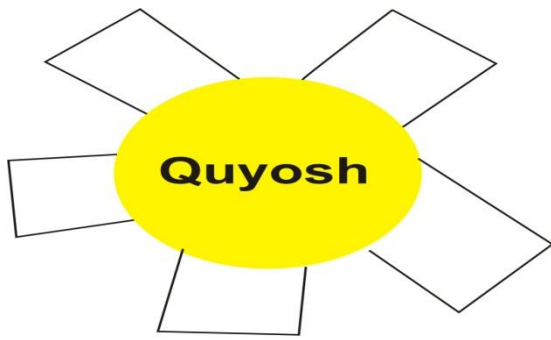
O'quvchilar yerga qaytib tushadilar.

IV bosqich. Yangi mavzuni mustahkamlash.

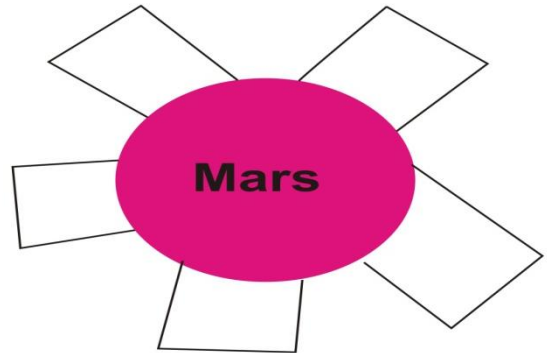
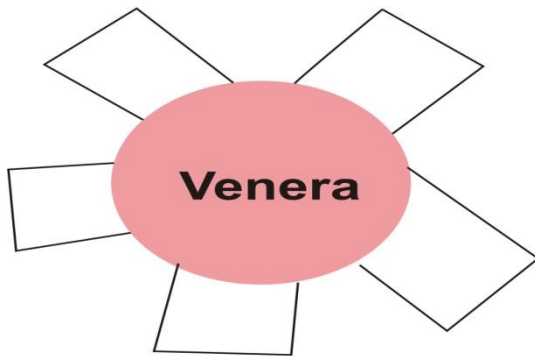
O'qituvchi: Bolajonlar sayohatimiz yaxshi o'tdimi? Hozir men sizlarga sayohat qilgan sayyoralar nomini tarqataman. Siz qaysi sayyoralar haqida nimani eslab qolibsiz...? Ular haqida ma'lumot berasiz.

Har bir guruhga Klaster usulida 2 tadan sayyora nomi beriladi. O'quvchilar sayyoralar haqida ma'lumot beradi.

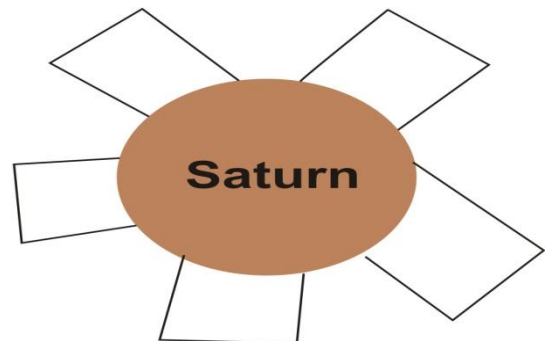
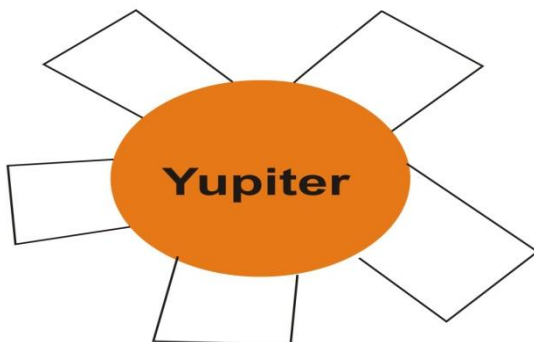
1. Ona –Zamin guruhiga

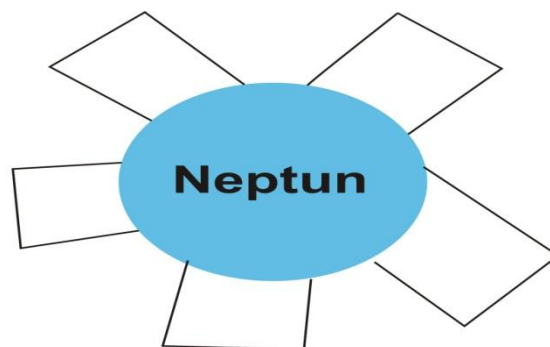
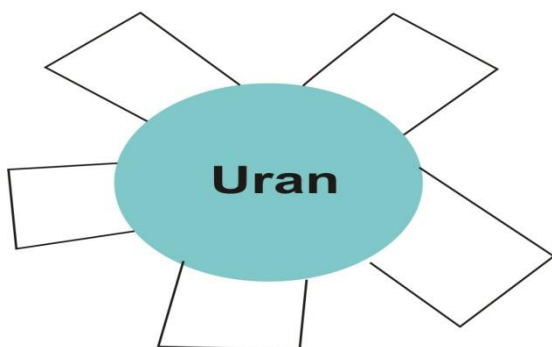
2. Obi – Hayot guruhiga

3. Quyosh guruhiga

4. Yulduzcha guruhiga

O'qituvchi: Guruhlardan tarqatmalarni yig'ib olib, javoblarni o'qib ko'radi. To'g'ri javob bergan guruh rahbatlantiriladi.

O'qituvchi: Bugun darsimizda o'rgangan sayyoralarda hayot bormi?

O'quvchilar: Hayot yo'q ekan.

O'qituvchi: Nima uchun?

O'quvchilar: Chunki sayyoralar juda sovuq, ba'zida esa juda issiq.

O'qituvchi: To'g'ri bolajonlar, Demak bizning yerimiz hamma sayyoralardan yaxshi ekan-a. Shuning uchun biz yerimizni sevishimiz, unga mehribon bo'lishimiz kerak ekan.

O'quvchilar bilimini baholash

V bosqich. Guruhlar rag'batlantiriladi. Dars davomida faol qatnashgan o'quvchilar ham rag'batlantiriladi.

VI bosqich. Uyga vazifa beriladi. «Quyosh sistemasi va sayyoralar» mavzusini o'qib kelish.

Quyosh sistemasidagi har bir sayyorani chizib kelish va ularning nomlarini yozib berish.

Tayanch so'zlarni yod olish.

Xulosa

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O`zbekiston Respublikasining Ta`lim sektorini rivojlantirish rejasi . Toshkent – 2013.
2. M.M.Vaxobov, Q.Q. Inoqov. Metodist maktabi o`quvchilarini tashkil etish metodikasi. Toshkent – 2016.
3. M.M.Вахобов. Интеграция идей устойчивого развития в учебные программы общего среднего образования республики Узбекистан. Санкт-Петербург, 2015 г.
4. K. Qosimova, S. Matjonova, X. G`ulomova. Ona tili o`qitish metodikasi. 2009 – yil. “Nashr” nashriyoti.
5. Roziqov O va boshqalar . Ona tili didaktikasi. T. Yangi asr avlodi. 2005.
6. . G`afforova G. Boshlang`ich ta`limda zamonaviy texnologiyalar. Qarshi Nasaf. 2009 y. 164 b.
6. Maktab va hayot. Ilmiy-metodik jurnal 3/2016

Internet saytlari:

www.ziyonet.uz

www.tdpu.uz

www.lex.uz
www.tmetod.uz
www.pedagog.uz

MUNDARIJA

Kirish. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan davlat ta'lim standartlarini amaliyotga joriy etish – intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalashning muhim omili.....	4
O'quvchilarda shakllanadigan tayanch kompetensiya elementlari.....	7
Ona tili fanidan tayyorlangan "Sifat so'z turkumi" mavzusida tayyorlangan 1 soatlik dars ishlanmasi.....	10
"Bosh bo'laklar. 107-109-mashqlar" mavzusida tayyorlangan 1 soatlik dars ishlanmasi.....	16

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida ta'lim oluvchilarning ruhiy va jismoniy faolligini oshiruvchi maxsus mashqlar (enerjazerlar) va ulardan foydalanish 22

Xulosa.....
26

Foydalanilgan adabiyotlar
ro'yxati.....27

TOLIPOVA TURSUNTOSH KARSHIYEVNA

TABIATSHUNOSLIK DARSLARINI TASHKIL ETISHDA KO'RGAZMALILIKDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.

Terishga berildi: __.06.2019 y.

Bosishga ruxsat berildi: __ 06.2019 y.

Ofset bosma qog'oz. Qog'oz bichimi 60x84 1/16.

«Times» garniturası. Ofset bosma usuli.

1,5 bosma taboq

Adadi:25 nusxa.

Buyurtma №__

Samarqand viloyat xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi bosmaxonasida chop etildi.

Samarqand shahar Xasan Obiddinov ko'chasi 7-uy